

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію

Дяченка Олександра Васильовича

за темою: «Організаційно-економічний механізм підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств в контексті відновлення економіки України», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність обраної теми дослідження

Промисловий сектор є рушійною силою економічного зростання та стабільності. Після безпрецедентних руйнувань та релокації виробництв, викликаних військовою агресією, ефективне відновлення, модернізація та забезпечення стійкості роботи промислових підприємств набуває національного стратегічного значення. Без підвищення їхньої конкурентоспроможності неможливе швидке та якісне відновлення економічного потенціалу держави.

Українські промислові підприємства функціонують в умовах хронічної економічної турбулентності, високих безпекових ризиків та порушених логістичних ланцюгів. Традиційні механізми управління конкурентоспроможністю, розроблені до 2022 року, виявилися недостатньо ефективними. Існує нагальна потреба у створенні нового, адаптивного, стійкого організаційно-економічного механізму, здатного оперативно реагувати на шоки та використовувати можливості, пов'язані з міжнародною допомогою та інтеграцією до ринків ЄС.

Процес відновлення вимагатиме залучення значних міжнародних інвестицій, що автоматично посилює конкурентний тиск з боку іноземних компаній. Українські підприємства, щоб вижити і закріпитися на нових ринках, повинні мати високий та обґрунтований рівень конкурентоспроможності, заснований на інноваціях, цифровізації та дотриманні міжнародних стандартів.

Обрана тема є своєчасною з огляду на державну політику «швидкого відновлення» (Early Recovery). Результати дослідження, спрямовані на розробку практичного інструментарію (зокрема, економіко-математичної моделі), мають безпосередню прикладну цінність для суб'єктів господарювання машинобудівної галузі – однієї з ключових для відновлення транспортної та виробничої інфраструктури.

З огляду на викладене, дисертаційне дослідження О. В. Дяченка є актуальним, соціально значущим і має високий науково-практичний потенціал.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації Дяченка Олександра Васильовича, оцінюється як високий і достатній, що цілком відповідає вимогам до дисертаційних робіт економічного профілю.

Обґрунтованість досягнута завдяки системному поєднанню глибокого теоретичного узагальнення, розробки оригінального методичного інструментарію та його емпіричної верифікації на прикладі реальних процесів у промисловості України.

Обґрунтованою є розробка авторського визначення конкурентоспроможності промислових підприємств. Включення категорій «відтворення економічного потенціалу» та «адаптивність до зовнішніх викликів, зокрема пов'язаних з війною» є не просто формальним розширенням, а необхідною реакцією на критичну потребу економічної системи України у стійкості та відновленні. Це положення обґрунтовано як прогалиною в існуючих класичних підходах, так і аналізом сучасних ризиків.

Обґрунтованим є визначення Організаційно-економічного механізму як сукупності трьох ключових складових (організаційної, економічної, інноваційної). Такий розподіл є логічним і системним, оскільки відображає необхідність узгодження внутрішніх ресурсів (кадрових, виробничих, фінансових) із зовнішніми вимогами ринку та потребою у модернізації.

Обґрунтованим є розвиток підходів до класифікації факторів впливу через введення групи «посткризових відновлювальних факторів». Ця група факторів (міжнародна допомога, пільгове кредитування, відновлення логістики) є специфічною для українського контексту відновлення і демонструє глибоке розуміння автором макроекономічних умов функціонування промисловості.

Обґрунтованим є запровадження авторської методики удосконалення інтегрального показника конкурентоспроможності. Методика, яка поєднує нормалізовані значення показників із ваговими коефіцієнтами, дозволяє перейти від множини часткових оцінок до єдиного, агрегованого індексу, що є необхідним для прийняття управлінських рішень. Доцільність застосування цієї методики підтверджена практичним розрахунком інтегрального показника на прикладі ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод» (КВБЗ).

Проведений аналіз діяльності ПАТ КВБЗ, включаючи фінансові показники (чистий прибуток/збиток за 2022–2023 рр.) та виробничий потенціал, забезпечує емпіричну верифікацію теоретичних положень. Виявлені резерви зростання (диверсифікація ринків, сертифікація під стандарти ЄС) є логічно обґрунтованими та впливають з проведеного фінансово-економічного аналізу підприємства.

Обґрунтованим є рішення про використання гібридної економіко-математичної моделі (індексний підхід + машинне навчання + сценарний

аналіз). Автор чітко доводить, що жоден з традиційних методів (регресійний, імітаційний, індексний) окремо не може вичерпно задовольнити вимоги до оцінки конкурентоспроможності в умовах турбулентності. Інтеграція інструментів машинного навчання та сценарного аналізу забезпечує моделі необхідну гнучкість, високу точність прогнозування та прозорість (завдяки елементам індексного підходу).

Ефективність та обґрунтованість моделі підтверджується тим, що вона не лише відображає поточний стан, а й формує сценарні прогнози, дозволяючи своєчасно коригувати стратегію. Обґрунтованими також є рекомендації щодо подальшого розвитку моделі, зокрема через інтеграцію даних з IoT-сенсорів та впровадження модулів Explainable AI (пояснювального ШІ) для подолання «ефекту чорної скриньки».

Висновки щодо адаптації зарубіжного досвіду (цифрова трансформація, інституційна стабільність, інфраструктурне забезпечення) є логічними та коректно застосованими до українських реалій. Обґрунтовано, що підвищення конкурентоспроможності має спиратися на активізацію приватного капіталу, інституційну підтримку та впровадження механізмів державно-приватного партнерства (ДПП), що є ключовим для реалізації великих інфраструктурних та інноваційних проєктів у післявоєнний період.

Усі наукові положення, висновки та рекомендації логічно впливають із проведеного аналізу, ґрунтуються на сучасній методології та перевірені на практичних даних, що засвідчує їх високу обґрунтованість.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, представлених у дисертації Дяченка Олександра Васильовича, підтверджується такими ключовими аспектами.

Використання широкого спектра методів, включаючи системний аналіз, структурно-функціональний підхід, методи експертних оцінок, SWOT-аналіз та складне економіко-математичне моделювання (гібридна модель) забезпечує багатоаспектність вивчення проблеми та взаємну верифікацію результатів.

Обґрунтованість підтверджена аналізом актуальних статистичних та фінансово-економічних даних функціонування промисловості України, а також детальним аналізом діяльності реального промислового суб'єкта (ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод»).

Достовірність методичних розробок підтверджена їхньою практичною апробацією, зокрема, розрахунком інтегрального показника конкурентоспроможності на прикладі підприємства машинобудування.

Висновки сформульовані на основі критичного переосмислення класичних і сучасних теоретичних концепцій конкурентоспроможності, що дозволило виявити прогалини та обґрунтувати необхідність розробки нових рішень, адаптованих до умов економічного відновлення.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні концептуальної моделі підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств у контексті відновлення економіки України та отриманні низки результатів, що мають теоретичне та прикладне значення.

Уперше:

- обґрунтовано та розроблено авторську модель підвищення конкурентоспроможності підприємств машинобудування. Новизна полягає у її гібридній інтеграції трьох елементів: індексного підходу (для інтерпретаційної зрозумілості), інструментів машинного навчання (для підвищення точності прогнозів) та елементів сценарного аналізу на основі імітаційного моделювання (для оцінки наслідків управлінських рішень). Ця комбінація дозволяє не лише відображати поточний стан, але й формувати сценарні прогнози, адаптуючись до змін зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства;

- розроблено програму реалізації інтегральної моделі конкурентоспроможності машинобудівних підприємств. Це забезпечує перехід від теоретичної моделі до операційного інструменту стратегічного управління. Програмний комплекс дозволяє інтегрувати дані з різних джерел, підтримує сценарне планування та оцінку ризиків, що є ключовим для підтримки ухвалення управлінських рішень у машинобудівній галузі України.

Удосконалено:

- понятійно-категорійний апарат конкурентоспроможності промислових підприємств. Удосконалення досягнуто шляхом включення до авторського визначення категорії «відтворення економічного потенціалу» та акценту на «адаптивність до зовнішніх викликів, зокрема пов'язаних з війною та післявоєнним періодом». Це робить визначення унікальним та релевантним для сучасного українського контексту, на відміну від класичних підходів;

- визначення організаційно-економічного механізму конкурентоспроможності промислових підприємств. Визначення удосконалено шляхом чіткого структурування на організаційну, економічну та інноваційну складові, а також акцентування на його спрямованості на забезпечення стабільного функціонування, відновлення та розвитку підприємств.

Набули подальшого розвитку підходи до класифікації факторів впливу на OEM конкурентоспроможності. Класифікацію доповнено новою, критично важливою групою «посткризових відновлювальних факторів». До неї включено такі чинники, як міжнародна допомога, пільгове кредитування, відновлення логістичної інфраструктури, сприяння відбудові виробничих потужностей та реінтеграція ветеранів.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому

Дисертаційна робота Дяченка Олександра Васильовича є цілісним, самостійним та завершеним науковим дослідженням, виконаним на високому науково-методичному рівні.

Дисертація вирізняється ґрунтовністю теоретичного узагальнення та самостійністю наукового пошуку. Автор продемонстрував творчий підхід до розроблення організаційно-економічного механізму та розв'язання актуальних наукових проблем підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств в умовах відновлення економіки України.

Достовірність і логічність одержаних результатів підтверджується послідовністю та чіткою структурою викладу матеріалу. Логіка дослідження, яка охоплює теоретичне обґрунтування, методичну розробку (гібридна модель) та емпіричну апробацію, свідчить про глибоке опрацювання теми.

Основні наукові положення, висновки і практичні рекомендації дисертаційного дослідження знайшли своє відображення і були належним чином апробовані у наукових виданнях та на конференціях. Результати дослідження опубліковано у 7 наукових працях, зокрема: 1 публікація – у виданнях, що індексуються у наукометричній базі Scopus; 3 публікації – у наукових фахових виданнях України; 3 публікації – апробаційного характеру в інших наукових виданнях.

Загальна кількість та якість публікацій підтверджують наукову значущість та завершеність роботи.

Значення дослідження для науки і практики та напрями його використання.

Результати дисертаційного дослідження Дяченка Олександра Васильовича мають значне теоретико-методологічне та практичне значення для розвитку економічної науки та підвищення ефективності управління промисловими підприємствами, особливо в умовах відновлення економіки України.

Удосконалення визначень конкурентоспроможності промислових підприємств та організаційно-економічного механізму через включення категорії відтворення економічного потенціалу та акценту на адаптивності до воєнних викликів. Це розширює сучасну економічну теорію управління та конкуренції в умовах кризової економіки та післявоєнного відновлення.

Розроблення гібридної економіко-математичної моделі (індексний підхід + машинне навчання + сценарний аналіз) створює нову методологічну платформу для комплексного, точного та гнучкого оцінювання і прогнозування конкурентоспроможності складних виробничих систем.

Подальший розвиток підходів до класифікації факторів впливу через введення групи «посткризових відновлювальних факторів» сприяє формуванню адекватних наукових підходів до дослідження промисловості в умовах, характерних для України.

Розроблений організаційно-економічний механізм та програма реалізації інтегральної моделі можуть бути безпосередньо використані менеджментом промислових підприємств (особливо у машинобудуванні) для: проведення системного внутрішнього аудиту конкурентного потенціалу; оцінки ризиків та формування сценарних прогнозів; розробки коригувальних антикризових стратегій та інноваційних програм розвитку, спрямованих на відновлення та інтеграцію у міжнародні ланцюги вартості.

Висновки та рекомендації щодо «посткризових відновлювальних факторів» та необхідності інституційної підтримки можуть бути використані органами державної влади та регіонального управління.

Таким чином, дослідження надає концептуальну основу для наукового осмислення процесів відновлення та прикладний інструментарій для ефективного управління конкурентоспроможністю підприємств в умовах воєнних та повоєнних викликів.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Незважаючи на високий рівень актуальності, наукової новизни та практичної цінності, дисертаційна робота містить низку положень, які можуть стати предметом наукової дискусії, а також викликає необхідність сформулювати зауваження.

1. Дискусійне положення щодо методологічної узгодженості гібридної моделі та «ефекту чорної скриньки». Хоча теоретично інтеграція інструментів машинного навчання (особливо нейромережевих компонентів) підвищує точність прогнозування, вона неминуче посилює «ефект чорної скриньки», ускладнюючи інтерпретацію причинно-наслідкових зв'язків. Це вступає у певну суперечність із наміром використати індексний підхід (який є прозорим і зрозумілим) саме для «забезпечення інтерпретаційної зрозумілості». Дискусійним є питання: чи вдалося автору досягти належного балансу між точністю (що вимагає складності моделі) та прозорістю (що є критичним для обґрунтування управлінських рішень в умовах обмежених ресурсів та високих ризиків відновлення)?

2. Обмеженість застосування моделі у зв'язку з високою залежністю від даних. Використання такої складної моделі вимагає великих обсягів якісних, однорідних та актуальних вхідних даних (Big Data). З огляду на специфіку української економіки (руйнування підприємств, релокація, проблеми зі звітністю та військова таємниця), існує високий ризик обмеженості або нерепрезентативності даних, необхідних для навчання та валідації алгоритмів машинного навчання. Дискусійним є питання: чи не обмежує висока технологічна складність моделі її реальне практичне застосування більшістю промислових підприємств України, які мають слабку IT-інфраструктуру та обмежені ресурси для збору та верифікації необхідних даних?

3. В умовах відновлення економіки та інтеграції до ЄС швидкість та глибина інституційних змін та дерегуляції є не менш важливими, ніж

інноваційна політика. Хоча автор згадує про інституційні чинники та дерегуляцію в контексті зарубіжного досвіду, їхня роль не була достатньо чітко інтегрована у функціональну структуру самого OEM як окремих або міжфункціональних елементів, спрямованих на зменшення трансакційних витрат та підвищення інвестиційної привабливості. Це могло б посилити практичну значущість механізму в частині впливу на зовнішнє регуляторне середовище.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Дяченка Олександра Васильовича на тему «Організаційно-економічний механізм підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств в контексті відновлення економіки України» є успішним і цілісним науковим дослідженням, результати якого мають як значний теоретичний, так і вагомий прикладний характер.

На підставі високого рівня актуальності, обґрунтованості наукових положень, достовірності та практичної цінності одержаних результатів, дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» повністю відповідає вимогам чинного законодавства, включаючи: Порядок підготовки здобувачів вищої освіти, затверджений постановою КМУ № 261 від 23.03.2016 р. (із змінами); Наказ МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами); Порядок присудження ступеня доктора філософії, затверджений постановою КМУ № 44 від 12.01.2022 р. (із змінами).

Враховуючи вищевикладене, дисертаційна робота Дяченка Олександра Васильовича відповідає встановленим вимогам, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка».

Декан Навчально-наукового

інституту управління, економіки та бізнесу

ПрАТ ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,

к.е.н., доцент

Ю.В. Мазур